

DOSTUM VƏ RUHUMUN DOĞMAŞI

*Nobel mükafatlarına doğru yolda oğullarının uğurlarına
adi elmi yaradıcılıq kimi baxan Sahib Bəylər oğlunun
xatirəsinə*

Sahib Bəylər oğlu Əhmədovun ölümü haqqında xəbər üstümdən acı külək kimi əsdi. Əvvəlcə özümü tox tutmaq, özümü güclü kimi göstərmək istədim. Amma deyəsən belə deyildi. Bəlkə də, Sahib Əhmədovun ölümünü sıradan bir ölüm kimi qarşılayardım, amma yox, axı o, mənim həmyaşıdım idi. Axı o, məndən beşcə yaş böyük idi. Təkcə mən deyiləm, bəlkə başqaları da belədir. İnsan öz həmyaşıdlarını gözünün qabağında nə qədər görürsə, bir o qədər özünü güclü hesab edir.

Sahib beş sinif məndən yuxarıda oxusa da, mənim onu yaxşı müşahidə imkanım olub. Mən birinci sinifdə oxuyanda, o, beşinci sinifdə oxuyurdu. Dayım Ələsgərlə, yaxın qohumum Allahverdi ilə bir sinifdə xəritədə müəllim çubuğu uzadanda Sahib yerdən qışqırırdı. Filan ölkə filan paytaxt. İndi də yadımdadır. Sahibgil 8-ci sinifdə oxuyanda Mikayıl müəllim məni onların sinfinə aparmışdı. Çubuğu xəritəyə qoyub soruşdu: Əlirza, bura haradır? Mən bura Amerikadır, deməyə ha-zırlaşmışdım. Sahib yerdən birbaşa dedi: "Bura Amerikadır, paytaxtı Vaşinqtondur, sahəsi... əhalisi, iqlimi" və s. belədir. Müdrik Mikayıl müəllim deyəsən bir az qəzəbini boğdu və dedi: «Sahib, imkan ver, qalanları beşinci sinifdə oxuyan Əlirza izah eləsin... Amerikanın sərhədləri, onu əhatə eləyən ölkələr haqqında müəllimimin soruşduqlarını dedim. Amma onu da unutmadım. Sahib bildiyini babasına verən oğul deyildi. Yerindəcə, məqamındaca cılıpqlığı ilə sözü deməyin cəngavəri idi. Allah onu haqq savaşı üçün yaratmışdı. Bizlərdə belə deyirlər: Boynuna diri ilan dolasan belə dediyindən dönmən deyildi.

Mən gənc müəllim kimi elə-obaya qayıdanda Sahib qədərincə təkcə kənddə yox, özü də iki kəndə - Aşağı Xələflidə, Yuxarı Xələflidə yox - bütün Cəbrayılta məşhur idi. Mən Sahibin timsalında böyük insan faciəsinin obrazını gördüm. Əgər belə demək mümkünsə, hələ dim-diyimin ucu saralmamışdı. Ağzımdan vuranda deyirdilər ki, Sahib kimi danışma. Zaman-zaman anladım ki, Sahib kimi danışmaq, əslində, böyük həqiqəti demək gücündə olmaqdır. Və zaman-zaman anladım ki, hər kəs Sahib kimi danışa bilməz. Tanrı bu adama elə bir qeyri-adi güc vermişdi ki... bəbəyini oymaq gücündə olanın qabağında belə yenə həqiqəti inkar eləməzdi. Amma bu düşüncəmdə sındığım məqamlar da olub. Bir dəfə nədanların qabağında dinmədiyini gördüm. Bir tərəfə çökiləndə dedim: «Qağa, səndən nə əcəb, niyə dinmədin?» Astaca cavab verdi: «Görmürsən bunları, adamı daşa qalaq eləyər». Demirəm ki, Sahib həqiqətin tapdanğı məqamda sınıb, yox, bəlkə də o, daha böyük mətləblərə yetmək naminə sadəcə özünü hiş eləyib.

Beş il Xələflinin Şirvanlı məhəlləsində divar-divara qonşu olduq. Yeməyimiz, əsasən günorta naharımız, mütəbər məclislərimiz daima bir yerdə oldu. Müxtəlif tərəflərdən idik. O, həm də atamın əmisi oğlu Abdulxanın və mənim də bacanağımın bacısı oğlu idi. Sahib kənd-kəsəkdə böyük-kiçiyə münasibətin sözün həqiqi mənada örnəyi idi. Onun ali səviyədə davranışı kənd adamları arasında çox vaxt qeyri-adi, bir az da dəlilik, bəlkə də sadələşmə kimi görünürdü. Əslində, Sahib sadələşmə adam deyildi. Sadə adam idi, amma elmi ilə aşıb-daşan düşüncələri ilə insanlara böyük dünya həqiqətlərindən danışmaq istəyirdi. İnsanlar isə... əslində, böyük həqiqətə hazır deyildi.

Sahib kənddən çıxıb getdi. Aspirantura yolu, elm yolu ilə çıxıb getdi. Əslində, kənd Sahibi saxlamaq iqtidarında deyildi, çünki Sahib insanlardan böyük saflıq, təmizlik istəyirdi.

(Davamı 16-cı səhifədə)

DOSTUM VƏ RUHUMUN DOĞMAŞI

(Əvvəli 1-ci səhifədə)

İnsanlar isə o qədər saflığı, təmizliyi vermək gücündə ola bilmirdi. Bu gücü o kəndin adamlarına verə bilmək üçün hələ nə qədər Sahiblər gerek idi.

Gerek neçə Sahiblər olaydı ki, onlar şəxsi hissələrdən, xırda, kiçik təmənnalardan uzaq kimsələr kimi araya gələydi... və bu gün Sahibin dünyadan getdiyi xəbəri mənə onu da deyir ki, Sahibin yeri boş qaldı. Ən azı Xələfli mühitində boş qaldı. Ən azı ziyalılıq mühitində boş qaldı.

Mən kəndimi yaxşı tanıyıram. Mərdliyi, döyüşkənliyi, iradəsi ilə əyilməzliyi ilə özünü təsdiq edən adamları olub. Amma bu günü də var - paxıllığı, bədxahlığı, qərəzi də böyük keyfiyyətləri ilə yanaşı yeriyən adamları da var. Mən elə bilirdim ki, Sahib Bəylər oğlu Əhmədovun bu gün dünya elminin zirvəsində çəkilən - ən azı oğlanlarının adı ilə bağlı çəkilən adı bəs edəcək ki, onun kimliyi haqqında böyük əhali izdihamı həqiqəti ifadə edəcək.

Ürəyimdə ağladım, ruhumun içində bir səs göynədi. Sahib Bəylər oğlu Əhmədovu ağlamayan bu milli, mənəvi mühit mənə hardan görə bilər?

O, AMEA-nın Zoologiya İnstitutunda laboratoriya müdiri idi. Bütün Qafqazı görmüştü. Nədir kərtənkələ növü də tapmışdı. O, buna kələz növü deyirdi. Bir lətifə də qalıb, bu kələzlə bağlı. Atası Bəylər kişi Xələflidə mağaza müdiri idi. Əslində, biz görmüşük ki, müdirin işçisi də olar. Ancaq o, mağazanı təklikdə işlədirdi. Camaatı yola verirdi, pulu olmayana borc buraxırdı, pulu olana gözün çıxsa da vermərəm deyirdi. Bir gün evə gələndə görür ki, Sahib həyətin dayağı olan qalağı sökülür. Bəylər kişinin gözü kəlləsinə çıxır: «Ə, bu neyniyir, ə Sahib, bu qalağı niyə sökülürsən?», - soruşur. Sahib də cavab verir: «Mənim tapdığım təzə kərtənkələ növü qaçıb bu qalağa girdi». «Ə, kərtənkələyə görə qalağı sökülürsən?» «Ay dədə, bu kərtənkələ sənə o dükandan qiymətlidir, bilirsen onu». Belə, belə işlər...

Sahib qeyri-adi insan idi. Elmin yolunda, elmi həqiqətin naminə nənki bədənin yarısını, hələ başını da verərdi.

Hərdən mənimlə «Kredo»ya görüşlərə gəlirdi. Onun bir sözünü heç vaxt unutmuram: «Kəndimizdən çox adam haqqında danışmaq, istədim ki, özün tanıyasan».

Sahib bir neçə cəhətdən böyük sima idi.

Dünyaya, insanlara hədsiz dərəcədə təmənnasız, qərəzsiz, saf, sağlam duyğularla yanaşmağı vardı.

Elm naminə bilsəydi ki, getdiyi yerdə onu ildırım vuracaq, ilan çalacaq gəriyə addım atan deyildi.

Özgəsinin şöhrəti dəryaya dönüb daşsa da, onu xırdaca bir pərsəng qədər tərpətməzdi.

Dünya ilə onun doğruluq, düzgünlük savaşı vardı. Hətta çətinə düşüb həqiqəti deyə bilməyəndə susmalı olanda, sağ əlini yumruq eləyib başına vurardı.

Və mən də başa düşərdim ki, bu artıq onun yaşadığı mühitə üsyanıdır, etirazıdır.

Sahib böyük ziyalı idi. Düşünürəm ki, o, Azərbaycan ələminə nə mümkün idi, onu vermək imkanını itirmədi.

* * *

Əvvəllər yazmışam: Böyükklər meydana çıxanda, meydan daralır. Və daralan meydana kiçiklər yiyələnir.

Xələfli böyük el idi. Keçmiş Eyvatlı adlanan tarixi, indisi Xələfli adlanan zirvəsi ilə zəkalarının gücündə, işığında artıq dünyada görünməkdədir. Mən hələlik Xələflilərin dünyanı fəth etməyə yolunda gördüklərini bəlkə də qədərincə yaza bilmərəm. Səbəb də budur ki, Xələfli yolu çoxdan şaxələniib. Təkcə Azərbaycanda yox, diyar-diyar, dünya boyu şaxələniib.

Bu gün Xələflinin səsi, həm də bizdən uzaq - okeanın o tayı adlanan Amerikadan gəlir. Mən hələlik Xələflinin iki övladını Amerikan elmi ilə fəth etməyi kimi götürəm Azərin və Anarın timsalında. Əlbəttə, burada nə bizsədən, nə hərbi gücdən, nə də siyasətdən söhbət getmir. Elm ən böyük döyüş meydanıdır.

Kimsə deyir ki, yazı işi çətinidir. Doğrudan belədir, amma o vaxt çətin olur ki, həqiqəti araya gətirmək əzaba çevrilir, ağrıya çevrilir və nəhayət, ağrıya çevrilir.

Mən Sahib Bəylər oğlu Əhmədovun uşaqlıq, gənclik dostumun, nəhayət, divar-divara qonşuluğumuzun əvəzində onu ağlamadım. Ona görə ağlamadım ki, o, Vətəni üçün, Azərbaycana üçün onun şöhrətini qılınclayanların insanlıq sarıdan kəm-kəsiri olanların ürəyini paxıllıq əzabı, xərcəngi yeyənlərin hamısının əvəzində o, bu dünyaya bir saflıq, təmizlik qoydu getdi. Üstəlik də, bu dünyaya iki fenomen bəxş elədi. Azər və Anar Sahib oğulları.

...Həmin gün Əjdər müəllim zəng elədi. Sahib müəllimin qara xəbərini dedi. Və həmin gün nəvəmin qəfil tutma ilə əməliyyatı oldu. Aray nəvəm cərrahiyyə stolunda idi. Cərrah Faiq həkim mənə çağırdı.

Dünya döyüş meydanıdır, həm də bu döyüş o zaman təqdir olunur ki, həqiqətlər ortaya gəlsin.

Bəlkə də Sahib Bəylər oğlunun dəfnində iştirak eləməydim, son mənzil məqamında uşaqlıq, gənclik xatirələrimi yada salıb ağlayardım.

...Elə adlar var ki, gerek onun üçün ağlamayasan, qürur duyasan, fəxr edəsən.

Sahib mənim dostum və ruhumun doğması idi. Belə də olur; dostun, doğmanın adına güvənc ağlamağa yer qoymur.

Hələ Sahib Əhmədoğlunun kimliyi gələcəkdə bilinəcək.

Əli Rza XƏLƏFLİ
21.05.2019